

Відгук

офіційного опонента **Кондратенко Наталії Василівни**,
доктора філологічних наук, професора, професора кафедри прикладної
лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова про
дисертацію **Уляни Володимирівни Кемінь «Категорія емотивності та мовні
засоби її експлікації в художньому дискурсі Марії Матіос»**,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035
Філологія галузь знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність дисертаційного дослідження. Дослідження ідіостилю письменників мають давні традиції в мовознавстві в аспекті текстоцентризму з актуалізацією семантики і функцій мовних одиниць як елементів художнього твору. У дисертації У. В. Кемінь на засадах антропоцентризму дослідницький вектор зміщено в бік вираження внутрішнього стану людини в художньому мовленні та лінгвістичної категорії емотивності, увиразненої в емоційно насичених творах Марії Матіос. Здійснено комплексний аналіз мовних засобів вираження категорії емотивності та простежено взаємозв'язки психологічних, когнітивних, психолінгвістичних і лінгвостилістичних вимірів емоцій. Авторка пропонує оригінальну концепцію категорії емотивності в художньому тексті й характеризує емотивний світ Марії Матіос.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Дисертація Уляни Кемінь порушує проблему переваги емоційної сфери над раціональною і вираження емоцій людини у художньому тексті. Ґрунтовно і цілісно проаналізовано мовні засоби вираження категорії емотивності у творах М. Матіос «Нація», «Життя коротке», «Фуршет від Марії Матіос», «Бульварний роман», «Чотири пори життя», «Вирвані сторінки з автобіографії», «Армагедон уже відбувся», «Черевички Божої матері», «Кулінарні фіґлі», «Приватний щоденник. Майдан. Війна», «Москалиця», «Мама Маріца – дружина Христофора

Колумба», «Солодка Даруся», «Щоденник страченої», «Містер і місіс Ю в країні укрів», «Майже ніколи не навпаки», «Букова земля». Цілісне охоплення такого матеріалу уможливило отримання результатів як щодо реалізації категорії емотивності в художньому тексті загалом, так і щодо специфіки її вираження в мовотворчості М. Матіос.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні теорії текстових категорій, вивченні індивідуально-авторської картини світу й употужненні теоретико-методологічних засад аналізу ідіостилю письменників. Дисертація Уляни Кемінь є вагомим внеском в українську лінгвістику і стилістику тексту, дискурсологію та психолінгвістику. Практичні результати прислужаться у викладанні навчальних дисциплін «Лінгвістика тексту», «Лінгвостилістика», «Лінгвістичний аналіз тексту», «Сучасна українська мова (розділи «Лексикологія», «Морфологія» і «Синтаксис»).

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Уляна Кемінь проаналізувала мовні засоби вираження категорії емотивності на лексичному, фразеологічному, морфологічному, синтаксичному, пунктуаційному і графічному рівнях. Отримані висновки послідовно відповідають поставленим завданням та окреслюють особливості емоційності художнього світу М. Матіос. Під час проведення дослідження У. В. Кемінь залучала як загальнонаукові, так і вузькоспеціалізовані методи, серед яких описовий, структурний, контекстуально-інтерпретаційний, метод моделювання, статистично-кількісний, інтент-аналіз й дискурс-аналіз. Дисертацію виконано в межах наукових тем кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: «Антропоцентричні парадигми сучасних лінгвістичних досліджень» і «Різномірні мовні одиниці в синергетичній парадигмі сучасної лінгвістики», що відповідає загальній проблематиці наукових розвідок знаних мовознавців чернівецької

лінгвістичної школи (Н. Бабич, Н. Гуйванюк, Т. Гуцуляк, Н. Руснак, М. Скаб, Л. Ткач, Л. Томусяк, С. Шабат-Савка, Н. Шатілова та ін.).

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Висновкові положення наукової праці мають ґрунтовну апробацію (загалом 14 наукових публікацій та участь у 8 наукових конференціях), зокрема 6 статей у фахових виданнях України, що повною мірою відповідає чинним вимогам.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертацію структуровано відповідно до визначеної мети та поставлених завдань, сформульованих у вступі, що містить також характеристику актуальності, наукової новизни, об'єкта і предмета дослідження, теоретичного і практичного значення, методів та апробації роботи. Усіх формальних вимог у роботі дотримано.

У першому розділі *«Теоретичні засади вивчення категорії емотивності в контексті ідіолекту письменника»* схарактеризовано засадничі поняття та категорії, використані в дослідженні, зокрема виокремлено поняття емотивного дискурсу та визначено терміни «емоційність», «емотивність», «оцінність», «експресивність», що потребують чіткого дефініювання. Авторка подає огляд основних концепцій українських і зарубіжних дослідників, присвячених вивченню лінгвістичних категорій емотивності, емоційності, експресивності та оцінності, й пропонує власне трактування категорії емотивності з вектором її реалізації саме в художньому тексті: «Основне призначення категорії емотивності – відобразити світ почуттів автора та його персонажів і водночас впливати на адресата, щоб той, осмислюючи художню інформацію, зазнав естетичної насолоди від читання» (с. 34).

Категорію емотивності визначено саме як лінгвістичну категорію в кореляції з емоційністю як категорією психологічною та когнітивною. На підставі узагальнення психолінгвістичних розвідок У. В. Кемінь

характеризує основні емоції людини та наголошує на важливості їх вербального кваліфікування. Не можемо не погодитися з тим, що художній текст демонструє широку палітру вербалізації емоцій, а категорія емотивності є важливим компонентом ідіостилу письменниці та її мовної картини світу. Аргументовано й переконливо авторка дисертації пояснює вибір для аналізу ідіолекту Марії Матіос – письменниці, яка надихається Буковиною, її історією, природою і культурою. Okремо описано важливість категорії емотивності для індивідуально-авторського стилю письменниці, у якому «світ постає крізь призму психологічного паралелізму як результат зіставлення дивовижних картин природи з душевними, емоційними переживаннями людини» (с. 49).

Методологічні засади вивчення категорії емотивності в ідіолекті Марії Матіос схарактеризовано через використані методи і прийоми дослідження. Кожний із методів описаний в межах шести етапів проведеного дослідження. Подальше структурування дисертації детерміновано виокремленням основних груп мовних засобів вираження категорії емотивності в художньому тексті – лексичних, морфологічних і синтаксичних.

У другому розділі *«Лексико-фразеологічні маркери емотивності в художньому дискурсі Марії Матіос»* здійснено аналіз основних груп лексики, що називає емоції; фразеологічних одиниць; діалектизмів. Авторка дисертації, спираючись на ідеї відомих лінгвістів, виокремлює 5 емоційно-оцінних реєстрів вираження категорії емотивності в художньому мовленні Марії Матіос (с. 66) та ілюструє кожний реєстр текстовими прикладами вживання лексем емотивної семантики.

Говорячи про інвективну лексику (с. 72–73) в межах вираження негативних емоцій, У. В. Кемінь наголошує на її здатності реалізовувати емотивну функцію мови. Наведені приклади засвідчують, що інвективи здатні виражати широкий спектр емоцій – як негативні, так і позитивні. В окремих випадках вони є мовною характеристикою персонажів і передають реакцію на ситуацію чи подію. Використання інвективної лексики саме

завдяки її потужній емотивності трапляється, на нашу думку, в межах усіх реєстрів, наприклад, лексеми *холера*, *бляха-муха*, *сука*, що виконують вигуківу функцію, здатні виражати і деструктивні, і конструктивні реакції та позитивні й негативні емоції.

Фразеологічні засоби реалізації категорії емотивності описано в системі морфологічних термінів (ад'єктивні, дієслівні, адвербіальні та вигуківі), що вважаємо не дуже аргументованим. Тим більше твердження авторки щодо функцій фразеологічних одиниць у реченні також ґрунтується на визначених за морфологічними критеріями типів, а це не завжди збігається. Так, наприклад, як субстантивну фразеологічну одиницю потрактовано фразеологізми *крутити хвостом*, *на широку ногу*, що виконують у реченні різні функції і мають процесуальну та атрибутивно-обставинну семантику відповідно. Натомість вибір для характеристики фразеологізмів класифікації Ю. Прадіда як підґрунтя для аналізу вважаємо дуже вдалим, оскільки виокремлені тематичні групи передають за семантикою весь спектр емоцій.

Аналіз діалектизмів як засобів вираження категорії емотивності спирається на потрактуванні художнього світу Марії Матіос як відображення культури Буковини.

У третьому розділі «*Морфологічні маркери емотивності в художньому дискурсі Марії Матіос*» проаналізовано групи емотивної лексики за частиномовної належністю: іменники, прикметники, дієслова і службові частини мови. Передусім представлено абстрактні іменники на позначення основних емоцій та групи іменників з конотованими словотвірними формантами. Серед прикметників заслуговують на увагу колоративи, вжиті в переносному значенні на позначення негативних і позитивних емоцій (чорний, червоний, жовтий, білий). Широкий спектр емоцій проілюстровано вжитими і творах Марії Матіос дієсловами різних семантичних груп.

Відзначимо п. 3.4. дисертації, у якому ґрунтовно проаналізовано нечленовані комунікати, що здебільшого становлять службові частини мови. Виокремлено емотивно насичені стверджувальні, заперечні, питальні,

спонукальні та емоційно-оцінні комунікати. Остання група схарактеризована як найчисленніша та описана ґрунтовно й аргументовано. Окремо зосереджено увагу на етикетних комунікатах, що також здатні передавати емоції.

У четвертому розділі *«Синтаксичні засоби увиразнення категорії емотивності в художньому дискурсі Марії Матіос»* доведено, що синтаксичні одиниці також беруть активну участь у вираженні емотивності. Питальні речення розглянуто як засіб вираження всього спектру емоцій, зокрема риторичні питання та синтаксичні повтори проаналізовано в межах реалізації категорії емотивності. Окличні речення, основною ознакою яких є підвищена емоційність через специфічну інтонацію і відповідну комунікативну інтенцію, схарактеризовано як засадничий засіб передачі емоцій людини. Авторка наголошує на специфічності для ідіостилю Марії Матіос окличних речень, звернених до Бога. Також особливої емоційності набувають окличні вокативи. Незакінчені та обірвані синтаксичні конструкції потрактовано в дисертації як вираження категорії емотивності і зазначено, що «функція незакінчених висловлювань полягає в посиленні напруженості мови та відтворенні динаміки живого мовлення» (с. 165).

Відзначимо увагу авторки дослідження до пунктуації як засобу вираження категорії емотивності. Розділові знаки часто залишаються поза увагою лінгвістів, утім, у художньому тексті вони несуть посилення змістове та емоційне навантаження. Зокрема це стосується описаного прийому дублювання або «нанизування» пунктуаційних знаків – знаків питання та оклику, крапок тощо. Уляна Кемінь наголошує: «основною функцією нанизування розділових знаків в мовотворчості М. Матіос є привертання уваги читача до змісту висловлення, вияскравлення власних емоцій та впливу на емоції адресата» (с. 168).

Висновки дисертації є ґрунтовними та переконливими, вони повною мірою віддзеркалюють основні результати та відповідають поставленим

завданням. У висновках наведено результати кількісних підрахунків мовних одиниць, проте в основному тексті дослідження їх бракує.

Дисертаційна праця У. В. Кемінь є самостійним та оригінальним, звершеним дослідженням, що відповідає чинним вимогам щодо оформлення й обсягу.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз тексту дисертації У. В. Кемінь дає підстави стверджувати, що здобувачка дотрималася вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

1. У першому розділі дисертації розглянуто основні теоретичні поняття і терміни, актуальні для дослідження категорії емотивності в художньому тексті. Поміж іншим авторка роботи зупиняється на поняттях «емотивний дискурс» і «емоційний дискурс». Виникає питання щодо співвідношення цих понять, а також, чи доцільно використовувати одне з них (а, можливо, й обидва) щодо мовотворчості Марії Матіос?

2. Під час виокремлення регістрів вираження емоцій в ідіолекті Марії Матіос У. В. Кемінь визначає групу емоцій, пов'язаних із самооцінкою людини, і зараховує до неї тріумф, гордість, самовдоволення, зняковілість, сором, провину, приниження, каяття. Проте в інших регістрах спостерігаємо такі емоції, як, наприклад, зневага, докір чи схвалення, що також здатні виражати самооцінку людини. Зважаючи на це, наскільки дифузними є визначені регістри? Наскільки однозначно виокремлені емоції передають відповідний регістр?

3. Аналізуючи фразеологічні засоби реалізації категорії емотивності, авторка дисертації поділяє фразеологічні одиниці на субстантивні, ад'єктивні, дієслівні, адвербіальні та вигуківі, ґрунтуючись на морфологічній природі складників. Утім, далі У. В. Кемінь характеризує кожну групу фразеологічних одиниць на підставі семантики, напр.:

«Ад'єктивні фразеологічні одиниці – називають певні ознаки, притаманні особі» (с. 78–79). Можливо, було б доцільним у такому разі використати для номінацій типів фразеологічних одиниць не морфологічні, а семантичні терміни (суб'єктні, процесуальні, атрибутивні тощо)?

4. Морфологічні засоби вираження категорії емотивності описано в дисертації через іменники, прикметники, дієслова та службові частини мови. Проте не вказано потенційні можливості вираження емотивності за допомогою інших частин мови. Наприклад, чи має емотивний потенціал прислівник у мовотворчості Марії Матіос? Якщо так, у чому це виражається?

5. Зважаючи на яскраве унаочнення графічних засобів вираження емотивності, перспективним вважаємо виокремлення орфографічних і графічних засобів як специфічних прийомів емоційного насичення тексту в мовотворчості Марії Матіос.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Усі представлені міркування не мають характеру зауважень, а є роздумами з приводу актуальної проблематики дисертаційної роботи Уляни Кемінь. Загалом у дисертації представлено комплексний аналіз усіх мовних засобів (лексичних, фразеологічних, морфологічних, синтаксичних, графічних і пунктуаційних) репрезентації категорії емотивності в ідіостилі Марії Матіос, виокремлено специфічні риси емоційної насиченості тексту, простежено специфіку категорії емотивності в індивідуально-авторській картині письменниці.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Дисертація Уляни Володимирівни Кемінь «Категорія емотивності та мовні засоби її експлікації в художньому дискурсі Марії Матіос» відповідає п.6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12

січня 2022 №44 (зі змінами), а авторка роботи заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри прикладної лінгвістики

Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

Наталія КОНДРАТЕНКО

Підпис громад.	<i>Наталії Кондратенко</i>
посада	<i>проф. есофа</i>
ЗАВІРЯЮ:	
Проректор ОНУ імені І. І. Мечникова	
<i>1.01.24</i>	<i>Запороженко О. В.</i>